

УДК 81'347.78.034

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ КОНЦЕПТ КОЛЬОРУ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ**Науменко О. В.**

У статті розглядається колір в етнокультурному аспекті. Піднімається проблема відтворення колірних лексем у перекладі. Описується символічне значення основних кольорів.

Ключові слова: колір, колоронім, символічне значення кольору.

В статье рассматривается цвет в этнокультурном аспекте. Поднимается проблема передачи цветовых лексем в переводе. Описывается символическое значение основных цветов.

Ключевые слова: цвет, колороним, символическое значение цвета.

The given article deals with the ethnic and cultural concept of colour. The problem of colour namings' translation has been remarked. The symbolic meaning of basic colours has been described.

Key words: colour, colour naming, symbolic meaning of colour.

Колір є однією з констант або одним з принципів культури, який може служити “своєрідною моделлю розвитку, що відображує шляхи формування, освоєння, закріплення у культурній пам’яті не тільки загальних, але й національно забарвлених культурно-значимих концептів” [1, с. 109]. Багато явищ культури не можуть бути зрозумілі без урахування значення кольору. Колір “фіксує унікальну інформацію про колорит навколишньої природи, своєрідність історичного шляху народу, взаємодію різних етнічних традицій, особливості художнього бачення світу” [там само, с. 109]. Через те, що колір є компонентом культури, він оточений системою асоціацій, змістових значень, тлумачень; він стає втіленням різних морально-естетичних цінностей.

Дослідження колірних лексем різних мов посідає важливе місце у контексті художньої літератури, адже вони займають значний прошарок у лексичному складі мов і активно використовуються в літературі.

“Етнічна” колоризація образу – знак для відповідної національної читацької аудиторії, який за своєю природою може не зчитуватися іномовним читачем-тлумачем, у наслідок чого у тексті-перекладі найчастіше неадекватно будуть передані образ та ідея, скажімо, через неточно підібрані слова для контексту. Саме тому, питання про переклад колоронімів є не таким легким, як може здатися на перший погляд, і викликає певні труднощі у перекладачів. На перший план виходить не лише обізнаність перекладача, але й глибоке знання культурних, соціальних та інших особливостей в області колористики, що характерні для певних народів. Переклад колоронімів вимагає володіння певними фоновими знаннями та розуміння мовної картини світу.

Кожна мова має свою кольорову гамму, яка відображає особливості менталітету, історію народу, культуру, світогляд. У будь-якій національній культурі колір має складний діапазон символічних значень, які, як вказує А. Ходанич, є пов’язаними зі світоглядом етносу [5]. У даній роботі зосередимося на символічному значенні основних кольорів. Практично кожен колір може мати позитивне та негативне значення, залежно від культури, де він використовується.

Білий колір – скупчення усіх кольорів з точки зору фізики: саме білий, коли заломлюється у гранях скляної піраміди, розкладається на всі кольори спектру. А з філософської точки зору, це колір, доведений до абсолюту – сьйва. Білий вважається символом початку, за яким може виникнути все. Існує гіпотеза, що світ при появі був білого кольору, тому, мабуть, про величезний світ і кажуть *білий світ*. У японському мистецтві білий аркуш паперу вважається так само важливим, як і те, що на ньому написано чи зображено. У слов’ян білий походить від світла та вогню. Білизна – символ краси, любові. На Заході цей колір означає

святість, чистоту, відвертість, спокій, триумф духа над плоттю. В той час у східній традиції білий – символ неба, траур. Взагалі, цей колір – це кінцевий пункт яскравості та світла, панування добрих сил.

Опозитивним до білого є чорний колір. Якщо білий можна уявити як сукупність усіх кольорів, то чорний – це нібито відсутність кольору. Цей колір практично у всіх етнокультурах символізує темряву, зло, нещастя, сум, смуток, убогість, траур, смерть, тощо, проте на Сході вважається символом добра, чистоти і досконалості. Всім відомі такі вирази, як *чорна заздрість*, *чорна туга*, *чорне око*. Чорний колір є дуже показовим і знаковим для читача, проте на підсвідомому рівні він буде по-різному трактуватися в залежності від етнічно закладеної, архетипної інформації, яку несе у собі читач.

На межі темного і світлого з'явився червоний колір. Він майже в усіх культурах посідає місце одразу за чорним і білим. Червоний колір в основному пов'язується з такими явищами і поняттями, як кров, вогонь, війна, кохання, пристрасть, злість, небезпека. Він діє на людину збудливо, хвилююче. Деяких він просто дратує. Не дарма він використовується під час кориди. А також цей колір першим розрізняє немовля, коли у нього пробуджується кольоровідчуття. Однак у більшості випадків люди добре ставляться до червоного кольору. Він вселяє у людину радість, силу та впевненість. В одних мовах “червоний” – синонім поняття “гарний”, в інших – “заможний”. Червоний збуджує, а відповідно імпонує глядачу. Тому одяг королів, кардиналів був червоним. В одязі духовенства цей колір символізував могутність Бога-Отця. Збуджуючі якості червоного кольору пов'язані з тим, що він асоціюється з пристрастю. Будучи сонячним, теплим, вогняним кольором, він не тільки гріє, а й обпалює. Багряний символізував відчайдушне самозабуття, кохання. Хоча невинності в цьому було мало – червоні сукні, як правило, носили куртизанки. З точки зору психології червоний означає бажання і різноманітні схильності та прагнення. Це також прагнення отримувати результати, досягати успіху. Символічне використання червоного кольору можна спостерігати в повсякденному житті: червоне світло світлофора примушує водіїв зупинитися; на підприємствах цей колір означає заборону та безпосередню небезпеку.

На позначення світло-червоного кольору вживається лексема “рожевий”, що є символом чогось приємного, бажаного або нездійсненого (*рожеві мрії*). Її переносне значення з негативним відтінком фальші простежується у виразах: *бачити в рожевому світлі* – “ідеалізувати що-небудь”, *рожеві окуляри* – “фальшиве сприймання дійсності”.

За символічним значенням рожевий колір близький до блакитного, що уособлює недосяжний ідеал. Блакитний (голубий) колір у багатьох країнах був символом доблесті і знатності, цим певною мірою пояснюється назва *ордена Голубої Підв'язки* в Англії. Та цей колір не такий вже й однозначний. Часто він також асоціюється зі смутком, депресією. А ось, наприклад, у фразеологічному виразі *блакитна (голуба) кров* – “про дворянське, аристократичне походження кого-небудь” – передане негативне ставлення народу до панівних верств населення.

Синій – холодний, спокійний, серйозний. Це найбільш “діловий” колір, він змушує замислитися, зануритися у думки, символізує довершеність та безкі-нечність. Це колір спокою та умиротворення. Синій – колір неба, отже це символ вірності (небо не змінює свого кольору), схильність до традицій, постійність, відданість вічним цінностям і спогляданню. Як правило, він асоціюється з мудрістю, інтуїцією, є кольором синього птаха. Вислів *синій птах* поширився після пере-кладу популярної драми-казки бельгійського письменника Моріса Метерлінка “Синій птах” (1908). Казковий сюжет п'єси побудований на пригодах дитей бідного дроворуба, які шукають синього птаха – “таємницю речей і щастя”, але так і не знаходять його. Крилатий вираз засвоївся і в нашій мові із значенням символу недосяжного щастя. Цікавим є той факт, що один із видів родини дроздових так і називається – синій птах і добре описаний в орнітологічній літературі. Поширені ці птахи в Індостані, на південному сході Середньої Азії та у Китаї. Та чому ж все-таки синій птах став символом важкодоступного щастя? Письменниця-натураліст Е. М. Голованова пояснює: “У виборі місця для гнізда сині птахи

виявляють сувору визначеність. Їх житло практично недосяжне ні для ходячих, ні для повзучих істот, до нього не проникають сонячні промені і його не заливає дощ” [3, с. 154]. Таке гніздо дослідниця зуміла побачити на березі гірської річки Кандари в Таджикистані. За два метри вище був ще й водограй. Тепер зрозумілий і зміст символу: як важко побачити синього птаха, а тим більше – знайти його гніздо, так важко вловити й щастя. У германських народів образ синього птаха відомий здавна. Не виключено також, що й сам Метерлінк опрацював один з таких сюжетів.

Однак синій виникає біля темряви, і цей факт певною мірою впливає на характеристики цього кольору. Наближаючись до чорного, він набуває відтінку нелюдського смутку, може спричинити депресію.

А зараз розглянемо зелений колір. Західна традиція трактує його як символ весни, тріумф життя, природи, молодості, веселості, процвітання. Зелений нагадує нам про юність, цвітіння, надію та радість. В області зеленого кольору відбувається поділ на теплу та холодну частини колірної спектру. Тож у зеленому співвідносяться теплий жовтий та холодний синій. Жовто-зелений оживляє, нагадує молоду зелень у травні, а синьо-зелений – це колір моря, який освіжає, заспокоює. Зелений колір розслабляє, знімає втому. Він, по праву, вважається кольором відпочинку.

Протиріччя в психологічному тлумаченні містить у собі жовтий колір. З одного боку – колір сонця та сонячного проміння, колір надії. Він сприймається як світлий, яскравий, збуджуючий, а тому – зігріваючий. З жовтим пов'язаний стан розкутості, зміни і стану розвитку. Він виражає основну психологічну потребу – розкриття надії в душі. Однак, з іншого боку, жовтий буває нав'язливим і зухвало неспокійним. У європейців жовтий завжди вважався кольором зради. Існувала думка, що у тих, хто заздрить та ревнує, відбувається розлиття жовчі, а тому жовтіє шкіра та білки очей. Взагалі у західній традиції жовтий означає ревності, інтелект, інтуїцію, славу, багатство, розкіш.

Оранжевий колір утворюється шляхом змішування червоного та жовтого, тому він поєднує у собі якості їх обох: тепло та світло. У буддистів оранжевий символізує божественні якості – святість та просвітлення.

Фіолетовий – найбільш суперечний колір: він складається з двох антагоністів – гарячого червоного та холодного синього; фіолетовий – це своєрідне поєднання “крига та полум'я”. Це найбільш загадковий колір, що в мистецтві з'явився останнім. Фіолетовий не був відомий первісній людині, не використовувався він і древніми греками. В християнській символіці насичений фіолетовий – колір духовного страждання. Це складний колір. Глибокий та густий він здатний навіть спричинити депресію, бо пригнічуючи діє на психіку. Але фіолетовий також має багато менш насичених та приглушених відтінків, що виглядають дуже стильно та вишукано.

Сірий – нейтральний та безпристрасний. Він повністю позбавлений будь-яких стимулюючих чи психологічних тенденцій.

Колір дуже сильно пов'язаний з нашими культурними традиціями. Генетично нам передається не лише спадкова інформація, яка стосується будови і функціонування людського організму, але й інформація про колір. Протягом тривалого періоду в історії людства культурна спадщина поступово накопичувалася і передавалася з покоління в покоління. Таким чином, інформація закріплювалася навіть на підсвідомому рівні.

Робота з кольором дуже складна. Перекладач має бути особливо уважним до кольорів і різноманітних відтінків, тонів і напівтонів, адже дуже часто вони несуть у собі символічне навантаження і не випадково вживаються авторами. “Найменше відхилення від зазначеної барви у творі-оригіналі або невдало підібране “колористичне” слово здатне порушити первісну живописну картину, дегармонізувати тональність словесного полотна” [4, с. 52].

Література

1. Жаркынбекова Ш. К. Моделирование концепта как метод выявления этнокультурной специфики // Русское слово в мировой культуре. Материалы

X конгресса МАПРЯЛ / под ред. Н. О. Рогожиной, В. В. Химика. – СПб., 2003. – С. 108-113.

2. Словник символів культури України / За загальною редакцією В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренко. – К.: Міленіум, 2002. – 260 с.

3. Ужченко В. Д. Народження і життя фразеологізму [Текст] / В. Д. Ужченко. – К.: Рад. шк., 1988. – 278 с.

4. Фока М. Стратегії перекладу синтетичних образів Павла Тичини англійською мовою: монографія / М. В. Фока. – Кіровоград: МПП “Антураж А”, 2013. – 240 с.

5. Ходанич А. Колір у системі етнічних цінностей українців / А. Ходанич // Українська література в загальноосвітній школі. – 2005. – №4. – С. 10-13.

6. Шейнина Е. Я. Энциклопедия символов / Е. Я. Шейнина. – М.: АСТ, Х.: Торсинг, 2001. – 591 с.